

vagy éppen többértelműsége” komoly zavart idézett elő a keresztény koalícióban, s a békeszerződés híre a szorosokat őrző flottáig is eljutott, sőt a törökök De Wavrinnak a flottánál a szerződés egy állítólagos példányát megmutatták. A csatát a hagyományos módon interpretálja, részletezve a király levágott fejére utaló említéseket (Gallipoliban, s további városokban mutogatták, más hagyomány szerint a mameluk szultánnak küldték meg). Tucatnyi magyar lovag és apród fogolyként került el a kairói mameluk, illetve a krími káni udvarba, ahol teljes fegyverzetükben parádézhattak. De Wavrin nyolc burgundi hajóval a Fekete-tengerre indult a vereség után, 1445 húsvétján, s felhajóztak a Dunán. A román fejedelem katonáival együttműködve felgyújtották Tutrakant, Giurgiut, Ruszét és Kisnikápoly ostromához fogtak. Szeptember 15-én Hunyadi is megjelent, majd a hónap végén Orjahovónál átkeltek a folyón, de komoly hadieseményekre nem került sor, s a burgundiak november elejére visszaértek Konstantinápolyba.

A fordításban közreadott szövegek a következők: Névtelen, egykorú török krónikás leírása Halil Inalcik és Mevlud Oguz 1989-es kiadása alapján; Jehan de Wavrin egykorú burgundi krónikája N. Jorga 1927-es kiadása alapján; Michel Beheim, „Türkenschlacht bei Warna” balladájának fordítása, amely egy török hadifogoly, Hans Maugest elbeszélését követi. Önálló részt alkotnak az ún. kisebb szövegek, amelyek sokszor csak rövid, kiragadott szövegrészekkel világítják meg az eseményeket, közreadva, részben Engel Pál közlése alapján, az 1444-es év esküvéseit és

nemzetközi szerződéseit: Részletek a firenzei zsinat aktáiból; Az oszmán ház évkönyveinek részletei, Uruc b. Adil el-Kazzaz F. Babinger 1925-ös kiadása alapján; Nesri oszmán krónikájának részletei, Franz Taeschner kiadása alapján, II. Murád történeti évkönyveinek részletei Osman Turan 1954-es kiadása alapján; Asikpaszade évkönyvei, C. N. Atsiz 1949-es kiadása alapján; részlet a bizánci kisebb krónikákból, Peter Schreiner kiadása alapján; Cronaca Zancaruola, F. Babinger 1950-es közlése alapján; Al-Sakhawi krónikájának részletei; Nikápoly 1450 körüli oszmán adóösszeírása, szófiai kézirat nyomán; II. Murád győzelmi jelentése Erzi kiadása nyomán; Ciriaco d’Ancona levelei Edward W. Bodnar 2003-as kiadása alapján; Dlugoss krónikája, annak 1711-es kiadása alapján; szerb évkönyvek L. Stojanovic kiadása alapján; Yahya bin Mehmed el-Katib szövege Sinasi Tekin kiadása alapján. A szövegek esetében persze a Szerkesztő használhatta volna Dlugoss kritikai kiadását, vagy használóshatta volna a Krakóban 1995-ben „De Christianorum et Turcorum Ottomanorum rebus tempore pugnae ad Varnam commissae” címmel Danuta Quirini-Poplawska szerkesztésében megjelent, részben az események forrásaival, köztük a Moravcsik által kiadott görög költeménnyel is foglalkozó kötetét.

A kötet hasznosságát alapján nem befolyásolják ezek a hiányosságok, csak jelzik, hogy milyen nehezen szereznek tudomást az Európa különböző részein kiadott munkákról a kutatók.

Veszprémy László

JEREMY BLACK

RETHINKING MILITARY HISTORY

(Routledge, London–New York, 2004. 257 o.)

Az angliai University of Exeter professzora (1996), a jól ismert hadtörténész vállalkozott arra, hogy számba vegye a 2000 körüli világ hadtörténetírásának állapotát és tendenciáit. A kiadó választása szerencsésnek tekinthető, hiszen Jeremy Black számtalan hadtörténeti kiadvány szerkesztője és szerzője

(pl. European Warfare 1494–1660. [Palgrave, 2002.], America as a Military Power 1775–1882. [Greenwood, 2002.], War in the Modern World 1815–2000. [Routledge, 2003.], World War II. A Military History. [Routledge, 2003.]), noha eddig magyarul csak a térképészettel foglalkozó könyve jelent

meg.¹ Nyugodtan állítható, hogy a Szerző egyetemes áttekintéssel rendelkezik, különösen kedves kutatási területei azonban az angol sajtó és a zulu háború, az angol-afgán kapcsolatok az 1880-as években, az angol táviróhálózat kiépítése a Perzsa öbölben, a XVI századi angliai hadtörténeti változások, a hétéves háború angol külpolitikája. Már bevezetőjében hangsúlyozza, hogy a könyvkereskedelmi szempontok a hadtörténetírást legalább annyira befolyásolják, mint a szakmai és oktatási elvárások. Ezek eredménye, hogy a kutatások mindmáig csataközpontúak, angolszász területekre orientáltak. Mindemellett megállapítja, hogy a kutatási témák Európa-centrikusak (kiegészülve az Egyesült Államokkal), a technikai determinizmus, a haditechnika bővületében állnak, a vezető katonai hatalmak és szövetségek szempontjából szemlélik a világtörténelmet, élesen és indokolatlanul elkülönülnek az elemzésekben a tengeri és szárazföldi hadjáratok, az elemzők inkább az egyes államok közötti háborúkra koncentrálnak, és háttérbe szorulnak az államokon belüli konfliktusok (kivéve az angol és amerikai polgárháborút), a politikai célkitűzések elhanyagolása vagy éppen hiánya jellemzi őket a katonai szervezetek, doktrínák értékelésékor, és katonai események sikerességének megítélésében. Mindezek egyúttal azokat a szempontokat is megjelenítik, melyeket a szerző könyvében felvet, s szerinte mint hagyományos és elavult megközelítéseket kétségbe igyekezik vonni, sőt árnyalni és megcáfolni törekszik. Előtanulmányként hivatkozik néhány kitűnő munkára,² melyek egyaránt a diszciplína kiűtkeresésére és megújulásra igyekezetre utalnak. A nemzeti keretek között kiadott összegzések közül csak néhány munkára utal, köztük – egész művében egyetlen magyarországiékat – a néhány éve megjelent magyar hadtörténeti összefoglalóra.³ Művek említése nélkül emlegeti még Ungváry Krisztián nevét, mint aki visszaemlékezések és riportok felhasználásával újszerűen írta meg a budapesti ostromot, s

¹ Térképek világtörténete. Budapest, 2005.

² „Was ist Militärgeschichte?” Paderborn, 2000.; Jean Chagniot: Guerre et Société à l'époque Moderne. Paris, 2001.

³ A Millennium of Hungarian Military History. Edited by Béla Király and László Veszprémy. Boulder, Col.: Social Science Monographs, 2002. (Atlantic Studies on Society in Change. No. 114)

tágabb értelemben hiányként említi, hogy a magyar hadtörténelem eseményei is szinte teljesen kiszorultak az angolszász összefoglalások lapjairól. Kíváncsként említi meg, hogy legfőbb ideje lenne megírni az első világháborús magyar részvétel történetét, amikor a legtöbb munkában még a magyar katonai részvétel ténye sem kerül megemlítésre.

A kötet egyik legnagyobb erénye, hogy meggyőző érvekkel támasztja alá az Európa-centrikus megközelítési mód korlátait és hátrányait. Még sajnálatosabbnak tartja, hogy a valóságban ez egy, a Nyugat-Európa és USA történelmé-t-hadtörténelmé-t vezérfonalként követő magatartást takar. Ez némileg ironikusan megfogalmazva úgy fest, hogy más országok és társadalmak csak azért lépnek a színre (és a történelem könyvek alapjaira), hogy a nyugatiak a technikai és társadalmi haladást megtestesítő országok legyőzhessék őket. A gyakorlatban ez úgy néz ki, hogy az „Oxford History of Modern War” c. kötetben (Oxford, 2000) a kínai polgárháború csak rövid említést kap, míg a „kínai hadtörténelem” címszó teljesen hiányzik. A nyugati hadtörténetírást egy sor olyan fogalommal dolgozik, ami csak nyugati gondolkodásmód szerint értelmezhető, egyébként pedig csak a valóság eltorzítása. Ilyennek tekinti a „döntő (ütököt)” fogalmát, ami teljes mértékben a győzelemről alkotott nyugati felfogást tükrözi vissza. Erre modern példaként éppen a 2003-as öbölháborút említi, megkérdőjelezve, hogy a szembeálló hadsereg legyőzése automatikusan azonos-e a döntő katonai győzelemmel. Általában előrebocsátható, hogy a kortárs iraki katonai fejlemények a hadtörténelemszektet is erős önvizsgálatra késztették, hogy ti. valóban helyesen azonosították-e a katonai fejlődést a nyugati világ vezető országainak történelmével, s helyesen mutatták-e be a „non West” világot, mint olyat, amely csak arra vár, hogy átvegye a nyugati társadalmi és katonai vívmányokat. A lineáris fejlődésbe vetett hit kritikájaként említi, hogy lovas seregek még a tűzfegyverek elterjedés után is tudtak fényes győzelmeket elérni, amire a példa kedvéért a marokkóiak portugálok elleni 1578-as Alcazquivir-i győzelmét hozza fel. Sőt, hozzátesszi, egészen 1844-ig, más nyugati hatalom sem tevékenykedett nagyobb sikerrel Marokkóban. Jellemző módon még Liddel Hartnak a gépesített hadviselésről szóló elmélete is a középkori mongol lovasságról és annak mobilitásáról szóló kutatásából sar-

jadt ki. Hasonlóan eltűzöttnek érzi a nyugati államnak modellként való beállítását, mintha az a nyugati expanzió eredménye, s részben fő okaként lenne megjelölhető.

Meggyőződése, hogy a nyugati hadtörténetírás alapvetően nem vesz tudomást a fejlődési modellek sokféleségéről, részben tudatlanságból, részben az antik görögök óta hatékony felsőbbrendűségi propaganda hatására. Erre egyébként korábban már a „nyugati hadviselési forradalmak” elméletéről szóló kritikájában is értekezett, amennyiben azok egyoldalúan és kritikátlanul a nyugati fejlemények érvényességét vetítik ki az egész világra. Még ha a hadtörténetírásunk tudomást is vett az iszlámról, s erre az Oszmán hódítás esetében erre kénytelen volt, érdeklődése akkor is a Balkánra és a nyugati Mediterráneumra korlátozódott, s kevésbé az iszlámnak Irántól Indonéziáig terjedő hatására, nem is beszélve az iszlám és hinduizmus konfliktusáról. Az eltérő megközelítésekre frappáns példaként idézte Szaddam Husszein 2003-ban említett hasonlatát, amikor a nyugati fenyegetést – számunkra váratlan módon – a mongolok 1258-as bagdadi ostromához hasonlította.

Világtörténeti perspektívában a nyugati hatalmak sikerei marginálisnak tekinthetők, pl. Ádent az angolok csak 1839-ben foglalták el, s feladták 1967-ben, Egyiptomot csak 1882-ben, s utolsó katonai bázisukról 1954-ben távoztak. Szudánra végső katonai csapást

1898-ban mértek, de katonai jelenlétük csak 1956-ig tartott. Az európai katonai fölény sem tűnik bizonyíthatónak Indiában az 1750-es évek, vagy Kínában XIX. század közepe előtt. Megkérdőjelezi azt az elterjedt felfogást is, hogy csak a nyugatiaknál követte a tűzfegyverek bevezetését egy hadikultúrában, hadviselésben végbemenő fordulat, ami a siker fő zálogának tekinthető. Amellett, hogy magát a sikert is megkérdőjelezi, utal arra, hogy a hagyományos, nem európai hadviselés számos, tartós eredményt ért le. Csak melleleg jegyzi meg, hogy az angol nyelvű népszerűsítő könyvekben, piaci megfontolások miatt, csak az angol győzelmekről lehetett térképet elhelyezni, a vereségekről már annál kevésbé.

Végeredményében J. Black könyvében a nyugati olvasót annak felismeréséhez szeretné elvezetni, hogy a nyugati történészek és hadtörténészek írásaikban sajátos elefántcsonttoronyt építettek fel, ami látványos módon omlott össze az a 2000-es évek elején, az iraki invázió során. Alapvető kérdéseket kell újraértékelni és újrafogalmazni: Európa és a világ viszonyában, a európaiak különböző és eltérő fejlődések, fegyvereztek, „hadikultúra” megértésében. A felelősség is, de az elvégzendő munka is jórészt a hadtörténészekre vár, s mivel hagyományosan a magyar hadtörténetírás is a nyugati modelleket követte, mindez vonatkozik ránk is.

Veszprémy László

ELEK GYÖRGY

„... TSAK BUJDOSÁS VOLT ÉLETÜNK...”

Karcag város és a Nagykunság a 17. században és a Rákóczi-szabadságharcban

Alföldi könyvek 4.

A Beklen Alapítvány, a Nagykunsági Civil Társadalomért Alapítvány és a Nimfea Természetvédelmi Egyesület ismeretterjesztő néprajzi sorozata
Sorozatszerkesztő Örsi Zsolt

(Beklen Alapítvány, Karcag, 2004. 232 o., négy táblázattal)

Immáron három éve, hogy a Rákóczi-szabadságharc háromszázadik évfordulójának apropóján mind idehaza, mind pedig a határainkon túl megemlékezésekre kerül sor. A tricentenárius hatása az elmúlt évek könyvtér-mésében is megmutatkozik, számos kitűnő

kiadvány – korábbi nagyszerű művek új kiadása (és átdolgozása) mellett különféle konferencia-kiadványok, tanulmánykötetek – színesítik a függetlenségi háborúról alkotott képünket. Ugyanakkor nem csak az országos szinten megrendezett tudományos tanácsko-